

УДК 373.5:37.01-053.6

DOI:

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ
Світлана Булавенко, кандидат педагогічних наук, докторант
Інституту проблем виховання НАПН України
Наталія Примаченко, кандидат педагогічних наук,
член Національної спілки журналістів України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

У статті розглянуто вплив економічної освіти на формування соціальної активності учнів закладів загальної середньої освіти. Авторами обґрунтовано необхідність безперервної економічної освіти починаючи з початкової школи, продовжуючи в основній і завершуючи в старшій школах. Запропоновано інтеграційні шляхи формування економічної компетентності учнів. Проаналізовано особливості соціалізації учнів засобами економічної освіти. Розкрито методичні аспекти роботи з викладання основ економічних знань.

Ключові слова: соціалізація учнів; економічна освіта; економічна підготовка; формування соціальної активності; інтегровані спекурси.

Лім. 7.

Oleksander Shpak, Doctor of Science (Pedagogy), Professor of
National Mykhaylo Drahomanov Pedagogical University, Kyiv
Svitlana Bulavenko, Ph.D.(Pedagogy), Doctoral Student of the
Institute of Problems of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine
Nataliya Prymachenko, Ph.D.(Pedagogy), Member of the National Union of Journalists of Ukraine
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

ECONOMIC EDUCATION AS A FORM OF FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY OF TEACHERS

In article the influence of economic education on the formation of social activity of students of institutions of general secondary education is considered. The authors substantiate the necessity of continuous economic education from elementary school, continuing in primary and finishing in high school. The integration ways of formation of the students' economic competence are offered. The peculiarities of socialization of students by means of economic education are analyzed. The methodical aspects of teaching the basics of economic knowledge are revealed.

Considering all age groups of students of institutions of general secondary education, in the context of continuous economic training, we mean, first of all, the valuable development of children by the economic reality, the individual ethical content of socio-economic norms and rules; social orientation of economically meaningful personality traits; the development of socially-driven motivation of economic activity and the individual style of economic activity, that is, in fact, their economic socialization.

From the readiness of schoolchildren to the future effective self-realization in a market, regardless of the type of activity, their successful socialization, development of civic responsibility, activity mobility, and also solving problems of economic stability of society will largely depend on their success. Meanwhile, economic training provides the unique opportunities for this, as a necessary condition for the formation of social competencies in students, the training of their adaptive skills for social roles in the economic environment, the upbringing of a new synthesis of value systems in the younger generation.

Consequently, the formation of the students' knowledge of economics is a requirement of time and should begin at the early stages of learning. The formation of social activity of students is facilitated by economic education. Interpenetration of the sciences has become a reality at present, their mutual influence is undeniable. Introduction of economic concepts and categories in the discipline can be from the first years of study. The content of educational disciplines has great potential for including, including the task of economic character, to solve the problem of forming the student's economic competence.

Keywords: socialization of pupils; economic education; economic preparation; a formation of social activity; integrated special courses.

Постановка проблеми. Докорінні соціально-економічні перетворення, що відбуваються у нашій державі в останні десятиліття, зумовили потребу суспільства в економічно грамотній людині, здатній поєднувати особисті інтереси з інтересами суспільства, ділові якості – з

моральними, такими, як чесність, порядність; громадянин, у свідомості якого особисті мотиви трудової діяльності нерозривно пов'язані з прагненням до вдосконалення суспільства, в якому він живе [3].

Нове покоління, яке вступає у доросле життя, має бути більш адекватно зорієнтованим в економічній сфері, усвідомлено виступати як суб'єкт економічної діяльності. Сьогодні економічна освіта стала необхідною умовою будь-якої раціональної, прибуткової діяльності.

Викладання економіки, в основному, у старшій ланці української школи поступово і переконливо показало, що основи економічних знань необхідні також й учням середньої і початкової школи, а в якійсь мірі й дітям дошкільного віку. Нами обґрунтована ідея наскрізної економічної підготовки в українській школі з першого по одинадцятий клас.

Розглядаючи усі вікові категорії учнів закладів загальної середньої освіти, в контексті безперервної економічної підготовки, ми маємо на увазі, в першу чергу, ціннісне освоєння дітьми економічної реальності, індивідуальне етичне наповнення соціально-економічних норм, правил; соціальну спрямованість економічно значущих якостей особистості; розвиток соціально-обумовленої мотивації економічної діяльності та індивідуального стилю економічної діяльності, тобто фактично їх економічну соціалізацію [6]. При цьому, ми зауважуємо, що економічна поведінка дорослих багато в чому визначається тими знаннями, уявленнями, навичками, які були отримані і сформовані в дитинстві.

Разом з тим, у ході економічної підготовки гостро постає проблема формування моральної стійкості дітей до негативних явищ навколишнього середовища. Освоюючи економічну реальність дитина набуває не нейтральні знання і навички, а етично "заряджені" уявлення. Для нашого суспільства на момент входження в ринок характерна "споживацько-престижна орієнтація потреби в досягненні, позбавлена трудового і творчого компонентів" (А. Мудрик), "неоднозначна по відношенню до мотиву багатства і накопичення" (А. Боярінцева), коли "грошові цінності узурпували роль справжніх цінностей, а ринки стали панувати в таких сферах суспільного життя, де їм не повинно бути місця" (Дж. Сорос) [7].

У зв'язку з цим, однією з проблем вдосконалення системи освіти в Україні є оновлення змісту і побудова системи безперервної економічної підготовки в школі, що відповідає сучасним потребам суспільства, а також перспективам розвитку країни. Справа ще й у

тому, що сфера освіти в цілому і шкільної економічної освіти, зокрема, є тією випереджаючою ланкою, яка допоможе вирішити проблему подолання кризових явищ в соціально-економічному розвитку країни [4].

То ж сьогодні актуальною є проблема формування соціально та економічно активної людини, здатної на основі набутих знань усвідомлювати своє місце в соціально-економічних процесах, що відбуваються в суспільстві; опрацьовувати й аналізувати інформацію; орієнтуватися у програмах уряду; успішно виконувати основні соціальні ролі; вступати в цивілізовані відносини і приймати виважені рішення як для самореалізації у професійному і особистісному плані, так і в інтересах суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням економічної освіти і виховання школярів присвячені роботи багатьох дослідників. До теперішнього часу різними авторами підготовлені програми, навчальні посібники, методичні рекомендації для початкової школи з економічного виховання та освіти дітей молодшого шкільного віку (М.Л. Алфьорова, Г.Х. Гебеков, Е.Н. Землянська, А.В. Мудрик, І.А. Сасова, Л.С. Чернер та ін.). Аналіз робіт вищевказаних дослідників дозволяє зробити висновок про те, що економічна підготовка школярів повинна здійснюватися з перших днів навчання в школі, а вивчення економіки в початковій школі можливо як в навчальному процесі, так і в позаурочній діяльності, та умовах додаткової освіти.

На думку С.Г. Юсупової, економічне виховання є важливим чинником економічної освіти людини [1]. Такої позиції дотримуються багато інших дослідників (Ю.К. Васильєв, Г.Д. Глібова, Ф.П. Євсеєнко, О.Н. Єсіна, Т.М. Кондратенко, В.С. Ковальова, М.А. Лобанова, Е.Н. Неустроева, Н.П. Сабельфельд), роботи, яких присвячені проблемам економічного виховання та економічної освіти школярів. Саме у процесі економічного виховання економічні знання перетворюються в переконання і реалізуються у вчинках і поведінці в соціумі. Головною рушійною силою перетворення економічних знань в переконання і вчинки виступають економічні потреби й інтереси особистості, на формування яких впливає рівень розвитку суспільства. Формування у школярів соціальних та економічних якостей особистості розглядалися в роботах М.Л. Алфьорової, А.Ф. Аменд, В.В. Анісімова, О.Г. Грохольської, І.Ф. Прокопенка, Л. І. Паномарева, О.В. Плахотник, Е.В. Савіної, Т.Є. Сергеевої, В.А. Семеніхіна, В.К. Розова. У

публікаціях зазначених авторів зазначається, що якщо раніше першорядне значення надавалося формуванню лише таких якостей, як ощадливість, працьовитість, то тепер ряд економічних якостей особистості, які формуються у шкільному віці розширився і в нього увійшли наступні якості: організованість, економність, розважливність, відповідальність, послідовність, планомірність, старанність, самокритичність, активність, діловитість, цілеспрямованість. При цьому відзначається наявність здатності, яка забезпечує накопичення знань, вироблення умінь і спонукальних мотивів, прагнення досягати у повсякденній практичній діяльності найвищих результатів при найменших витратах. Проте сьогодні залишається не розкритим питання впливу економічної освіти на соціальну активність особистості.

Метою статті є розкрити особливості економічної освіти учнів закладів загальної середньої освіти та її вплив на соціальну активність особистості.

Виклад основного матеріалу. Модернізація загальноосвітньої школи передбачає орієнтацію як на засвоєння учнями певної суми знань, так і на розвиток їх особистості, їх пізнавальних і творчих здібностей. При цьому для сучасного етапу соціалізації характерні два взаємообумовлених процеси. З одного боку, знижується роль традиційного для індустріального суспільства соціально-рольового способу людської життєдіяльності, коли особистість підпорядкована функціональним державно-громадським структурам. Пріоритетну роль у розвитку особистості, самовизначенні, становленні професіонала відповідно починають грати ціннісно-сміслові, а не соціально-адаптаційні питання. З іншого боку, процес соціалізації протікає сьогодні в ситуації соціальної варіативності – невизначених соціальних ситуацій, різноманіття принципів організації соціальних спільнот, видів діяльності, соціальних ролей і групових норм, відбувається рання і випереджальна соціалізація молоді в усіх сферах життєдіяльності [5].

Від підготовленості школярів до майбутньої ефективної самореалізації в умовах ринку, незалежно від виду діяльності, багато в чому буде залежати їх успішна соціалізація, розвиток громадянської відповідальності, діяльнісної мобільності, а також вирішення проблем економічної стабільності суспільства. Тим часом, економічна підготовка дає унікальні можливості для цього, будучи необхідною умовою формування соціальних компетентностей в учнів, озброєння їх навичками адаптації до соціальних

ролей в мінливому економічному середовищі, виховання нового синтезу ціннісних установок у підростаючого покоління, складаючи смислоутворюючий компонент громадянськості [3].

Однак можливості економічної підготовки не можуть в повній мірі бути реалізовані без спеціального акцентування уваги в програмі або системі навчання на цілі та завдання соціалізації учнів, якщо вирішувати їх поволі, серед безлічі загальних завдань розвитку учнів.

Підкреслюємо, що істотна роль в системі економічної освіти відводиться саме закладам загальної середньої освіти, від якості освіти яких залежить успішне становлення економічної культури особистості на всіх наступних етапах навчання. У зв'язку з цим виникає необхідність вже з молодшого шкільного віку знайомити дітей з основами економіки, формувати початкові економічні знання, вміння і навички, психологічну готовність і моральну стійкість до життя в умовах ринкової економіки. Продовжувати формувати економічну і соціально активну особистість в основній школі. Давати ґрунтовні життєво важливі знання у сфері економіки та фінансів у старшій школі.

Однак, на вивчення економіки в початкових та середніх класах у більшості шкіл не виділяється спеціального навчального часу, а рівень економічної освіти школярів часто не відповідає сучасним вимогам.

На жаль, у переважній більшості шкіл формування економічної культури школярів відбувається стихійно. Відсутність в стандарті для початкової та основної шкіл освітньої галузі “Економіка” породжує на місцях появу низки авторських програм, багато з яких не відповідають дидактичним вимогам, часом мало пов'язаних з навчальним предметом “Економіка”.

Зауважимо, що ідей, програм з економіки, методичних напрацювань з'являється дедалі більше, класні керівники проводять позакласні заходи пов'язані зі сферою фінансів, фінансові установи проводять заняття для дітей та влаштовують для них екскурсії тощо.

Незважаючи на перераховані позитивні тенденції в розвитку економічної підготовки, даний процес не можна назвати задовільним. Перш за все, недостатньо розроблено концептуальне обґрунтування мети, завдань і змісту економічної підготовки у основній і початковій школі. Програми економічної підготовки для них істотно розрізняються за метою, змістом, необхідному рівню компетентності вчителя та іншими критеріями. Подібна “диверсифікація” економічної

підготовки зумовлює несумісність її результатів, суперечить принципу безперервності і взаємозв'язку освітніх програм різних рівнів навчання.

Негативною тенденцією є використання вітчизняною системою шкільної освіти закордонного досвіду без адаптації останнього до реалій нашої дійсності. Найчастіше в програмах і посібниках “ігнорується аспект найтіснішої кореляції сфери економічної освіти та морального формування особистості”. У той час як взаємозалежність і складні причинно-наслідкові відносини двох процесів безпосередньо впливають на розвиток економічної самосвідомості, економічної соціалізації дітей.

Проте варто докласти максимально зусиль, щоб економічна освіта у ЗЗСО все ж розвивалась цілісно, в системі безперервної освіти. Адже економічній підготовці учнів притаманні такі важливі функції в процесі розвитку особистості як пізнавальна, гуманістична, комунікативна, творчо перетворювальна, що моделювальна, світоглядна, адаптувальна до життєвих умов, соціалізуюча [2]. Як показує практика, бурхлива комерціалізація суспільства, розвиток підприємництва викликали підвищений інтерес дітей до практичної участі у бізнесі вже з самого раннього віку (з 7-ми років). Окрім того елементи економічної підготовки можуть забезпечити розвиток таких потреб дитини, як емоційне спілкування з дорослими і однолітками, в різноманітній діяльності, в пізнанні навколишньої дійсності, дозволити їй проявити ініціативність і допитливість, обговорювати життєво важливі проблеми.

Основною метою економічної освіти школярів є: підвищення соціальної компетентності учнів; формування життєвих та економічних компетенцій, необхідних в практичній діяльності, формування навичок раціональної споживчої поведінки, розвиток раціонального соціально-економічного мислення, створення понятійної основи для подальшого, більш глибокого вивчення економіки в старших класах.

Основними завданнями є:

- в сфері навчання – освоєння основ знань про сучасну економічну та соціальну сфери життя людей, принципи і закономірності їх функціонування, формування умінь соціально-економічної діяльності;

- в сфері самосвідомості – осмислення свого індивідуального потенціалу, формування усвідомленої соціальної та економічної поведінки;

- в сфері мотивації – розвиток інтересу до соціальних й економічних проблем країни і сім'ї,

постійної потреби в нових знаннях, прагнення до самовираження і самореалізації, що має стати засобом соціального захисту, адаптацією до умов ринку [4].

Реалізація поставлених завдань і мети може йти шляхом інтеграції економіки з навчальними предметами, де економічні знання будуть знаходити практичний вихід (математичні розрахунки, якості особистості – працьовитість, підприємливість, ошадливість тощо). Сьогодні тільки деякі школи можуть дозволити собі викладання факультативного курсу або спецкурсу з економіки. У зв'язку з цим необхідно використовувати потенціал основних освітніх галузей, що вивчаються у школі. Взаємопроникнення наук – це характерна риса сучасності. Учителі з різних дисциплін можуть формувати економічні знання і вміння учнів у процесі викладання математики, історії, географії, основ здоров'я, трудового навчання, літератури тощо.

Дидактичні принципи, якими варто керуватися при формуванні економічних знань:

1. Навчання на високому рівні труднощів. Незважаючи на доступну і цікаву форму викладу матеріалу, оволодіння економічними категоріями є досить складним завданням, для вирішення якої дитині необхідно докласти певних зусиль. Кожен учень працює на своєму рівні. Але, доповнюючи один одного, долаючи протиріччя, діти емоційно включаються в загальну діяльність.

2. Швидкий темп вивчення матеріалу. На кожному уроці учні стикаються або з новим матеріалом, або з новим, більш широким поглядом на раніше вивчений матеріал.

3. Провідна роль теоретичних знань. Ця роль полягає у виявленні та усвідомленні сутності основних економічних понять і категорій, які є фундаментом досліджуваних питань, а також отриманні необхідних умінь і навичок.

4. Усвідомлення процесу навчання реалізується в умінні учнів знаходити взаємозв'язки досліджуваного економічного матеріалу з іншими галузями знань і навколишнім життям.

5. Створення довірчої атмосфери в класі, ситуації успіху, залучаючи доступний на побутовому рівні для кожної дитини досвід і враження, дозволяють домогтися розкриття індивідуальності та розвитку здібностей всіх дітей.

6. Пріоритет загальнолюдських, моральних цінностей. Постійно, на різних прикладах, відбувається розгляд морально-етичних принципів цивілізованого підприємництва, які склалися в процесі історичного розвитку, уявлень

про гідний образ бізнесмена. Моральне виховання здійснюється створенням ситуацій, які ставлять перед учнем проблеми морально-етичного плану.

7. Засвоєння економічних понять побудовано на принципі співтворчості, через досвід, буття. Учні розв'язують економічні, побутові ситуації, зіставляють свою думку і вчинки з думкою і вчинками пропонованих персонажів [2].

Вчителю необхідно в своїй діяльності керуватися також принципами розвивального навчання:

- спрямованість навчання на розвиток особистості учня;
- суб'єктна позиція учня в пізнавальній діяльності;
- стимулювання учня до самостійної діяльності;
- розвиток адекватної самооцінки;
- забезпечення вмотивованості навчання, усвідомленості цінності знань;
- діяльнісний підхід;
- орієнтація на співпрацю;
- поетапність формування знань, умінь;
- використання життєвого досвіду учнів;
- орієнтація на посильність, науковість знань;
- комфортність учасників освітнього процесу [7].

Однією з форм пізнавальної діяльності є комплексно-тематичне заняття, завдяки якій, збагачуються заняття з математики, екології, ознайомлення з навколишнім світом. Це дає можливість інтегрувати завдання економічного виховання у різні види діяльності. Нові освітні завдання, у тому числі і економічні, вирішуються у процесі математичної, екологічної, художньої та інших видів дитячої діяльності шляхом створення і вирішення проблемних завдань, ситуацій, практикумів [4].

Особливу увагу варто звернути на уроки математики в закладах загальної середньої освіти. Адже це та галузь освіти, де без особливого навантаження для дітей можна реалізувати концепцію формування елементарних основ економічних знань. Від такої постановки питання вирає й сама математична освіта у ЗЗСО, оскільки навчання математики стане засобом пізнання і задоволення інтересів дітей при вирішенні практичних завдань, наближує їх до життя, а, в кінцевому рахунку, все це буде сприяти формуванню у дітей економічної культури, що є основою загальнолюдської культури та соціалізації особистості, на сучасному етапі розвитку суспільства. Тут не потрібно особливих теоретичних знань, оскільки завдяки практиці дитина залучена до вирішення завдань

економічного характеру: в сім'ї, на вулиці, на виробництві, а школі потрібно тільки відкрити учневі очі на осмислення цієї реальності, допомогти йому бути активним співучасником при вирішенні цих завдань. Варто трансформувати завдання таким чином, щоб можна було відобразити в них економічні поняття, відносини й операції з ними.

Розв'язання економічних задач урізноманітнює урок, допомагає активізувати розумову діяльність, збагачує соціально-моральний досвід, розширює уявлення про навколишній світ і словниковий, математичний та економічний запас слів, закладає початкові основи економічних знань і сприяє розвитку якостей особистості, необхідних в умовах ринкової економіки.

Задачі з економічним змістом розвивають здатність аналізувати ситуацію в реальному житті й приймати самостійні рішення. Систематичне вирішення економічних завдань на уроках допоможе подолати розрив між потребами життя й освітнім процесом. Математичні завдання допомагають розкрити для учнів змістовну сторону економічних понять і відпрацювати обчислювальні навички.

Також, на уроках математики, можна використовувати такі завдання, які виступають як самоконтроль, як підтвердження правильності вибору відповіді на поставлені питання економічного змісту, найпростіший аналіз елементарних економічних ситуацій, складання та розв'язування задач з економічним змістом тощо.

При вирішенні завдань економічного змісту є великі можливості для створення проблемних ситуацій та організації індивідуальної, групової роботи, завдань різного рівня складності. Нестандартні завдання з економічною інформацією не лише сприяють усвідомленню змісту економічної термінології, а й підвищують інтерес до економіки, сприяють загальному розвитку школярів, розширюють їх кругозір.

Наявність завдань з економічним змістом на уроках сприяє отриманню початкової економічної освіти та фінансової грамотності, вносить практичну спрямованість. Наприклад, при знайомстві з сімейним бюджетом учні можуть навчитися прораховувати раціональну покупку, необхідну сім'ї. При вивченні понять "ціна", "кількість", "вартість" діти можуть познайомитися з формуванням ціни товарів, видами витрат, різними професіями у сфері торгівлі.

Наш досвід засвідчує, що економічні знання корисні і доступні для засвоєння учнями з першого по одинадцятий клас, цікаві дітям, батькам і вчителям.

Економічна освіта і виховання школярів не тільки наближає дітей до реального життя, навчаючи їх орієнтуватися в тому, що відбувається, а й формує ділову якість особистості. Це підготовка підростаючого покоління до майбутньої життєдіяльності. Адже економічне виховання є основою правильного світорозуміння й організації ефективної взаємодії дитини з навколишнім світом.

Звичайно, уроки економіки є найбільш ефективною формою організації економічної підготовки учнів. Спецкурс з економіки дозволить підвищити ефективність підготовки їх до життя в сучасному соціумі, сформуванню системи загальнолюдських цінностей, загальну культуру майбутнього підприємця, який знає основні особливості ринкової економіки, маркетингу, менеджменту, методи отримання економічних знань, має уявлення про основи підприємницької діяльності.

При викладанні факультативу чи спецкурсу з економіки, якщо є така можливість, варто використовувати наступні методи і прийоми: розповідь, діалоги, проблемні ситуації, відео сюжети для роздумів. У програмі курсу повинні бути передбачені практичні роботи: розрахунок бюджету своєї сім'ї, складання меню для школяра і розрахунок його вартості, виготовлення сувенірів з вторинної сировини, розв'язання задач економічної спрямованості тощо. Практикуми можуть бути наступними: "Паспорт домашнього господарства", "Доходи і витрати", "Твоя майбутня професія", "Оплата праці", "Власник", "Безвідходне виробництво" тощо.

Нерідко спостерігаються явища недбалою ставлення дітей не тільки до об'єктів загального користування, а й до своїх власних речей. Вони не завжди розуміють, що навіть сама невелика річ коштує батькам, школі чималих витрат. Для актуалізації цієї теми й осмислення її учнями можна запропонувати завдання, у яких йдеться про кошти, витрачені на покупку предметів, економію коштів сімейного бюджету, школи тощо.

Важливо, щоб процес навчання був цікавим для учнів, ставив перед ним конкретні завдання і допомагав знаходити їх вирішення, давав простір для прояву творчої самостійності, що ґрунтується на отриманих знаннях і уміннях.

Для активізації учнів і підтримки інтересу до матеріалу з економіки, застосовуються активні методи навчання: ділові та рольові ігри ("Світ професій", "Святковий стіл", "Робінзон", "Подорож на острів Бартер", "Будівництво будинків", "Безробітні та підприємці та інші), комп'ютерні та настільні ігри ("Життя або

гаманець", "Монополія", "Банкір"), дискусії на проблемні економічні теми, уроки-конкурси ("Найекономніша господиня", "Конвеєр", "Чи знаєш ти ціни", "Аукціон знань" тощо), уроки-презентації з використанням комп'ютерних технологій тощо. Все це носить пізнавальний і нетрадиційний характер. Позитивне емоційне забарвлення підсилює мотиваційний аспект.

Головне в процесі навчання – не стільки засвоєння фактів і знань, скільки пробудження інтересу до навчального предмету, усвідомлення його життєвої важливості, що досягається використанням на уроках різних форм і методів організації навчального процесу, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів, закріпленню на практиці отриманих знань [1].

Для ефективної роботи з формування в учнів елементів економічної культури важливий тісний зв'язок з батьками. Їх необхідно інформувати про те, що відбувається на заняттях, залучати до навчального процесу, створюючи умови для їх безпосередньої участі в розширенні уявлень дітей про різні аспекти соціального та економічного життя сім'ї, міста, країни. Цьому можуть сприяти і спеціальні домашні завдання, при виконанні яких дітям пропонується звертатися за допомогою до батьків: консультуватися, обговорювати можливі варіанти рішень і способи їх розв'язання. При роботі з батьками пропонуються різні форми: усна або письмова інформація про зміст курсу, про результати занять, консультації, збори, конференції, участь у конкурсах, дискусійний клуб, обмін досвідом між батьками.

У рамках загальної економічної освіти акцент робиться на поняттях, пов'язаних з життєвим досвідом дітей. Змістовна частина курсів з економіки ґрунтується на справжніх і майбутніх економічних та соціальних ролях учнів:

- я – особистість і громадянин;
- я – власник;
- я – учасник фінансового ринку;
- я – споживач;
- я – виробник тощо.

Активність учнів в процесі навчання тісно пов'язана з їх інтересом до предмету. Тільки у цьому випадку вони беруть активну участь в обговоренні поставлених учителем питань, уважні до досліджуваного матеріалу, виконання завдань, формулювання висновків і правил. Як показала практика, привчаючись бути активними під час таких уроків, адже даний матеріал є цікавим і пов'язаний з реальним життям дітей, вони займають соціально активну позицію в класі, школі, сім'ї тощо.

Висновок. Отже, формування в учнів

економічних знань є вимогою часу й має починатися на ранніх етапах навчання. Формуванню соціальної активності учнів сприяє економічна освіта. Взаємопроникнення наук стало реальністю в даний час, їх взаємовплив незаперечний. Введення економічних понять і категорій у навчальні дисципліни може здійснюватися з перших років навчання. Зміст навчальних дисциплін має великі можливості для того, щоб, включаючи в них завдання економічного характеру, вирішувати завдання формування економічної компетентності школяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Побірченко Н. А. Партнерство. Навчально-метод. посібник для учнів початкових класів / Н.А. Побірченко. – Київ: Вітус, 1998. – 94 с
2. Сасова І.А. Економічна підготовка учнів шкіл: навчальний посібник / І.А. Сасова, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000. – 87 с.
3. Сигида С.В. Уроки економіки в школі / С.В.Сегіда. // Економіка. – 2005. – № 2. – с.21 – 22
4. Слободянюк Н. Основи економічних знань у початкових класах /Н.Слободянюк. – // Початкова школа. – 2003. – № 11. – с.20 – 21.
5. Стрибна О.В., Сошенко А.О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи школи / О.В. Стрибна., А.О Сошенко. – Х.: Основа. – 2005. – 176 с.
6. Формування економічного мислення школярів. Методичні знахідки вчителів початкових класів з поглибленим вивченням основ економіки / Упор.: О. В. Палига, М. В. Джус. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 136 с.

7. Юровський Д. Б. Економіка для початківців / Д. Б. Юровський. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1988. – 64 с.

REFERENCES

1. Pobirchenko, N. A. (1998). Partnerstvo [Partnership]. *Educational method. Manual for elementary school students*. Kyiv: Vitus, 94 p.[in Ukrainian].
2. Sasova, I. A., Padalka, O. S. & Shpak, O.T. (2000). *Ekonomichna pidgotovka uchniv shkil: navchalnyj posibnyk* [Economic training for schoolchildren: a manual]. Kyiv: NPU named after M. P. Dragomanov, 87 p.[in Ukrainian].
3. Sygyda, S.V. (2005). Uroky ekonomiky v shkoli [Economics at school]. *Economy*, No. 2. pp.21 – 22. [in Ukrainian].
4. Slobodyanyuk, N. (2003). *Osnovy ekonomichnyx znan u pochatkovyx klassax* [Fundamentals of Economic Knowledge in Elementary Classes]. *Elementary School*, No. 11, pp.20 – 21.[in Ukrainian].
5. Strybna, O.V. & Soshenko, A.O. (2005). *Interaktyvni metody navchannya v praktyci roboty shkoly* [Interactive teaching methods in school practice]. Kharkiv: Osнова, 176 p.[in Ukrainian].
6. Palyga, O. V. & Dzhus M. V. (Eds.). (2009). *Formuvannya ekonomichnogo myslynnya shkolnyariv* [Formation of economic thinking of schoolchildren]. *Methodological findings of primary school teachers with in-depth study of the fundamentals of economics*. Ternopil: Mandrivecz, 136 p. [in Ukrainian].
7. Yurovsky, D. B. (1988). *Ekonomika dlya pochatkivciv* [Economics for beginners].Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 64 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2019

“Найближчий розгляд історії переконує нас у тому, що дії людей впливають з їхніх потреб, їхніх пристрасей, їхніх інтересів... І лише вони відіграють головну роль”.

*Георг Вільгельм Фрідріх Гегель
німецький філософ*

“Економічна свобода – це свобода будь-якої діяльності, яка включає право вибору, ризик і відповідальність”.

*Овідій
давньоримський поет*

“Праця звільняє нас від трьох великих лих: нудьги, пороку і нестатків”.

*Вольтер
французький філософ*

